

ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Панченко Валентина Миколаївна,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Протягом останнього десятиліття на Заході відбулася інституалізація системи стратегічних комунікацій як реакція оборонних структур на нові виклики безпеці в умовах мирного часу. В Україні ця система перебуває у стані формування, що зумовлює інтерес науковців до питання співвідношення окремих її складових. У статті розглядаються питання співвідношення таких сфер комунікативної діяльності, як публічна дипломатія, зв'язки із громадськістю, зв'язки військових із громадськістю, інформаційних операцій, психологічних операцій у межах системи стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони; визначено місце і роль інформаційних операцій у цій системі шляхом аналізу ключових характеристик її елементів. Обґрунтовано, що відокремлене функціонування зазначених сфер комунікативної діяльності без урахування загальнодержавної стратегії не лише не ефективно, а й може зашкодити національній безпеці, призвести до втрат.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційні операції, національна безпека.

Panchenko Valentyna

INFORMATION OPERATIONS IN THE SYSTEM OF STRATEGIC COMMUNICATION

Over the last decade there was institutionalization of strategic communication system as a defense structures reaction on the new security challenges in peacetime. In Ukraine, this system is under development that causes the interest of scientists to the question on its individual components relations. The article deals with the relations of such communicative as public diplomacy, public affairs, military public affairs, information operations, psychological operations within the strategic communications system of security and defense sector; the place and the role of information operations in the system are defined by analyzing the key characteristics of its elements. It is argued that the separate functioning of these communicative disciplines without taking into account the national strategy are not only ineffective, but may harm national security and lead it to losses.

Keywords: strategic communication, information operations, national security.

Постановка проблеми. Як свідчить аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових публікацій, аналітичних досліджень, нормативних та інструктивних документів, протягом останнього десятиліття відбулася інституалізація системи стратегічних комунікацій шляхом агрегації таких сфер комунікативної діяльності (у різних дослідженнях – функцій, інструментів, засобів), як публічна дипломатія, зв'язки із громадськістю, зв'язки військових із громадськістю, інформаційних операцій, психологічних операцій. Разом з тим зазначені сфери сформувалися

як окремі функціональні ділянки до появи системи стратегічних комунікацій і сьогодні залишаються самостійними поза її межами.

Така трансформація сфер комунікативної діяльності зумовлює інтерес науковців до питання співвідношення окремих її складових, а також їх місця і ролі в системі стратегічних комунікацій.

Зауважимо, що інструменти стратегічних комунікацій набули найбільшого поширення в політичній та військовій сферах, але можуть вико-

ристовуватися і в інтересах бізнес-структур. У цьому дослідженні стратегічні комунікації будуть розглядатися як інструмент забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зокрема, питанням інституалізації системи стратегічних комунікацій у межах оборонних структур США, безпекових установ європейських держав та НАТО присвячено публікації А. Баровської, С. Соловійова [1–3]. Грунтовне дослідження взаємодії та взаємозв'язку понять «публічна дипломатія» і «стратегічні комунікації» проведено С. Гуцал [4]. Питання стратегічного управління комунікаціями як пріоритету діяльності у сфері зв'язків із громадськістю вивчалось В. Березенком [5].

Постановка завдання. Водночас місце та роль інформаційних операцій у системі стратегічних комунікацій не були предметом окремого наукового дослідження, що спонукало нас до всебічного вивчення цього питання.

Виклад основного матеріалу. З огляду на відсутність на сьогодні єдиного понятійного апарату для позначення базових термінів інформаційної сфери національної безпеки, насамперед розглянемо більш детально поняття «інформаційна операція». У науковій та публіцистичній літературі зустрічаються також поняття «таємні операції» [6, 7], «інформаційно-психологічні операції» [8–10], «спеціальні інформаційні операції» [11–14]. Вживання інтегрального терміна «інформаційно-психологічні операції» є характерним для представників сектору безпеки та оборони й наукових шкіл пострадянського простору. Можна зробити припущення, що таке поєднання стало можливим через застосування під час проведення інформаційних операцій методів впливу інформацією на свідомість і поведінку людей. Зокрема, В. Крисько визначив інформаційний вплив як один із заходів психологічної війни, що передбачає вплив інформацією (словом) на свідомість [15]. В одному з перших вітчизняних визначень у загальнодоступних джерелах спеціальні інформаційні операції також визначаються через вплив на свідомість і поведінку людини «за допомогою використання певним чином організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети» [16].

Водночас існують наукові дослідження, у яких поняття інформаційних та психологічних опе-

рацій розмежовуються. Так, Г. Почепцов використовує у своїх працях терміни «спеціальні інформаційні операції», «спеціальні психологічні операції» [17, 18]). О. Литвиненко, здійснивши політологічний аналіз феномена спеціальної інформаційної операції (СІО), дійшов висновку, що інформаційні операції на відміну від психологічних базуються не стільки на особливостях людської психіки, скільки на характерних рисах соціально-політичної комунікації у суспільствах, де вони здійснюються. Тобто заходи і прийоми спеціальної інформаційної операції передбачають вплив на структуру суспільної комунікації супротивника, а не безпосередньо на свідомість. Дослідник зазначає, що засоби маніпулятивного інформаційного впливу на свідомість широко застосовуються під час проведення спеціальних інформаційних операцій, хоча і не вичерпуються ними. Крім того, «до арсеналу спеціальних інформаційних операцій входить не тільки використання, а й створення подій як псевдо, так і сказати б реальних. Наприклад, у процесі реалізації заходів інформаційного маніпулятивного впливу можна використати вже скоєний терористичний акт, а в межах СІО теракт може бути здійснений з метою маніпулювання» [19, с. 10; 20, 21].

Незважаючи на ґрунтовне дослідження характеристик, особливостей, форм і методів проведення спеціальних інформаційних операцій, у публікаціях О. Литвиненка не надається визначення цього поняття. У сучасних загальнодоступних наукових джерелах інформаційна операція визначається як сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами впливу й часом інформаційних атак, акцій і ударів, що проводяться як послідовно, так і одночасно в одній обраній сфері життєдіяльності держави [22]. На нашу думку, недоліком такого визначення є необхідність додаткового розкриття понять «інформаційна атака», «інформаційна акція», «інформаційний удар». Запропоноване іншими авторами (М. Присяжнюк, І. Пампуха, В. Петрик) [23] визначення спеціальної інформаційної операції як спланованих дій, спрямованих на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію з метою схилення до ухвалення управлінських рішень та/або вчинення дій, вигідних для суб'єкта інформаційного впливу, вважаємо занадто загальним, таким, що не відображає особливостей інформаційної складової операції.

Водночас аналіз зарубіжних джерел свідчить, що термін «інформаційні операції» запроваджено фахівцями оборонних відомств США у польо-

вих статутах *FM 100-23 «Миротворчі операції»* та *FM 33-5 «Ведення психологічної війни»* [24]. Одним із принципових підходів у зазначених інструктивних документах до визначення сутності поняття «інформаційна операція» є можливість використання методів і засобів цієї форми інформаційного протиборства не тільки під час бойових дій, а й у мирний час.

У Доктрині Повітряних сил США 2-5 «Інформаційні операції» (*Air Force Doctrine Document 2-5 «Information operations»*) від 2005 р. інформаційні операції визначаються як заходи, що застосовуються для впливу на ворожу інформацію або інформаційну систему при одночасному захисті власної інформації та інформаційних систем [25].

Відповідно до Настанови Збройних сил США 3-13 «Інформаційні операції» (*Joint publication 3-13 «Information operations»*) від 2006 р. інформаційні операції — це інтегроване застосування ключових можливостей електромагнітних засобів, комп'ютерних мереж, психологічних операцій, військового мистецтва та безпекових операцій разом із спеціальною підтримкою та відповідними можливостями з метою впливу, руйнування, завдання шкоди, захоплення процесу ухвалення рішень (людиною чи технічними засобами) при одночасному захисті власного [26]. Ця ж настанова від 2012 р. містить уже більш загальне визначення: «Інформаційні операції — це інтегроване застосування під час військових операцій можливостей, що стосуються інформації, разом з іншими засобами операції, з метою впливу, руйнування, завдання шкоди, захоплення процесу ухвалення рішення ворожою стороною або потенційним ворогом при одночасному захисті власного» [27]. Обґрунтовуючи перехід до нового визначення, керівник Департаменту Оборони США в меморандумі «Стратегічні комунікації та інформаційні операції в Департаменті Оборони», зазначив, що «попередньому визначенню не вистачало посилення на інформаційне середовище і робиться надто великий акцент на ключових можливостях. Це призводить до розмивання відмінностей між цими можливостями та інформаційними операціями як інтегральною функцією персоналу. Успішні інформаційні операції вимагають виявлення можливостей, що стосуються інформації, для досягнення бажаного ефекту, а не просто застосування цих можливостей. Нове ж визначення вносить зміни до чинної концепції ще й у тому контексті, що ключові

можливості мають бути під контролем однієї особи» [28]. При цьому під можливостями, що стосуються інформації, розуміють інструмент, технологію або діяльність, які застосовуються в межах інформаційного середовища, що може бути використано для створення впливу та бажаних умов операції. На нашу думку, саме в цей період (меморандум датується 25 січня 2011 р.) відбувається закріплення на офіційному рівні інформаційних операцій як складової частини системи стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони, про що свідчать і відповідні зміни в системі підпорядкування об'єднаних Сил інформаційних операцій, оголошені у цьому ж меморандумі.

Зауважимо, що майже одночасно оборонним відомством США термін «психологічні операції» (сплановані дії для передачі відібраної інформації та індикаторів зарубіжній аудиторії для впливу на її емоції, мотиви, наміри та, як наслідок, поведінку зарубіжних урядів, організацій, груп, осіб в інтересах суб'єкта впливу) було замінено на інший — «інформаційні операції з підтримки військових» [29].

Політика стратегічних комунікацій НАТО 2009 року (*NATO Strategic Communications Policy*) визначає «інформаційні операції» як військові рекомендації та координацію інформаційних військових заходів НАТО з метою створення бажаного впливу на наміри, розуміння (уявлення) та здатність ворожої сторони й інших суб'єктів (потенційного ворога, осіб, що ухвалюють рішення, культурних груп, представників міжнародного співтовариства тощо) на підтримку операцій, місій та цілей Альянсу [30]. У межах стратегічних комунікацій НАТО виокремлюється сфера психологічних операцій — спланована психологічна діяльність з використанням методів комунікації та інших засобів, спрямована на визначену аудиторію з метою впливу на свідомість, схильність та поведінку для досягнення політичних і військових цілей.

Отже, у практиці НАТО та оборонних відомств США інформаційні і психологічні операції є різними формами комунікативної діяльності. Разом з тим ще у 2005 р. (після завершення війни в Афганістані) серед західних експертів розпочалися дискусії щодо співвідношення окремих сфер комунікативної діяльності, їх ролі та значення для сектору безпеки і оборони. Зокрема, П. Кітон та М. Маккен зазначають, що у зв'язку із трансформацією політичної ситуації в

Афганістані – переходом від воєнних дій і протидії тероризму до стану протидії надзвичайним ситуаціям, відновлення інфраструктури та розвитку – відбулися зміни у стратегії військових, адже змінилися роль і значення присутнього там військового контингенту. За таких умов провідну роль почала відігравати інформаційна підтримка військової операції. Ці події призвели до появи нових підходів у комунікативній стратегії командування, створення нової структури функціонування, взаємодії та підпорядкованості підрозділів «інформаційного фронту» – зв'язків із громадськістю (*Public Affairs*), інформаційних операцій (*Information Operation*), психологічних операцій (*Psychological Operations*), що фактично стало поштовхом для формування стратегічних комунікацій [31]. Пошуки шляхів ефективної координації, синхронізації, синергії трьох складових інформаційної підтримки відповідно до єдиного задуму (стратегії) і призвели до їх агрегації в межах системи стратегічних комунікацій. При цьому кожна складова має виконувати свою функцію і не створювати перешкод для виконання завдань іншими. Так, на думку П. Кітон та М. Маккен, функція зв'язків із громадськістю – інформувати суспільство за допомогою фактажної правдивої інформації, тоді як інформаційні і психологічні операції відшуковують можливості впливу на аудиторію для зміни її намірів та поведінки. Зв'язки із громадськістю виступають від імені командування і є його голосом, а також забезпечують комунікацію між командуванням та суспільством. Вони існують не для створення новин або впливу на формування громадської думки, а для забезпечення інформацією, на підставі якої їх аудиторія змогла б сформувати власну аргументовану думку. Натомість сили інформаційних операцій, як правило, не розкривають своїх «замовників». Такі операції є складовою тактики наземних військових операцій, вони допомагають досягти бажаних цілей від аудиторії, яка може бути критично налаштована щодо дій військових. Інформація, яка використовується для проведення інформаційних операцій, має бути правдивою, але також і маніпулятивною, аби отримати бажаний результат.

Слід зауважити, що маніпулювання тут не є самоціллю. Адже, як свідчить досвід проведення інформаційних операцій, їх інструменти військові та спецслужби змушені застосовувати тоді, коли відсутній/блокується канал комунікації із цільовою аудиторією або аудиторія упереджено ставиться до суб'єктів комунікації, контенту. Так, у результаті знищення/блокуван-

ня роботи передавального обладнання на непідконтрольній українській владі території Донбасу відсутнє теле-, радіомовлення українських каналів, заборонено розповсюдження друкованих українських ЗМІ, моніторингу та контролю піддаються Інтернет-сервіси, які дають змогу ідентифікувати їх користувачів, а отже, виявляти прихильних до проукраїнської політики громадян. Інформаційно ізольованим від материкової частини України залишається Крим.

За таких умов комунікація українського уряду з населенням цих регіонів через загальнодоступні канали неможлива. Через низьку довіру до центральної влади населенням територій, прилеглих до зони проведення АТО, не завжди адекватно сприймається загальнодержавний контент. Отже, інформаційні операції є одним із тих інструментів, які надають можливість забезпечити комунікацію уряду з населенням окупованих територій України. Зокрема, одним із таких каналів комунікації в умовах сучасних українських реалій є тимчасово переміщені особи, які продовжують спілкуватися зі своїми знайомими та родичами на непідконтрольних територіях, а також відвідують там свої домівки.

Неузгодженість на початку 2014 р. діяльності військових формувань та спеціальних служб України в інформаційному просторі, відсутність налагодженої системи інформування громадян про події в Криму й на сході держави про заходи, які вживаються урядом, сприяли формуванню панічних настроїв серед громадян, деморалізації війська та підриву довіри до Збройних Сил України, що, у свою чергу, стало одним із чинників тимчасової втрати частини території країни. Таким чином, інформаційні операції, не підпорядковані єдиному задуму, стратегії, не лише неефективні, а й можуть зашкодити національній безпеці, призвести до людських та матеріальних втрат.

Висновки. З урахуванням викладеного пропонуємо визначити інформаційні операції як сплановані заходи, спрямовані на суспільно-політичну комунікацію суспільства з метою схвалення до ухвалення управлінських рішень та/або вчинення дій в інтересах суб'єкта впливу.

Аналіз ключових характеристик складових системи стратегічних комунікацій надає можливість визначити місце і роль інформаційних операцій у цій системі (табл. 1). Так, функцією інформаційних операцій є забезпечення ін-

Таблиця 1. Місце і роль інформаційних операцій у системі стратегічних комунікацій

	Публічна дипломатія	Зв'язки із громадськістю	Зв'язки військових із громадськістю	Інформаційні операції	Психологічні операції
Функція	Інформувати про діяльність, пояснювати дії, формувати позитивний імідж	Інформувати про діяльність, пояснювати дії	Інформувати про діяльність, пояснювати дії військових підрозділів	Забезпечити інформаційну підтримку дій у фізичному просторі	Надати психологічну допомогу
Цільова аудиторія	Іноземці	Населення власної країни	Населення регіону конфлікту	Визначена група осіб/особа, що ухвалює рішення	Населення регіону конфлікту, військовослужбовці
Основний суб'єкт	Дипломатичні служби	Прес-служби	Прес-служби у штаті військових підрозділів	Спецслужби, сили спеціальних операцій	Служби психологічного забезпечення у штаті військових підрозділів
Об'єкт впливу	Масова свідомість	Суспільна свідомість, громадська думка	Масова свідомість	Контент, канали комунікації (ЗМІ, Інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, тимчасово переміщені особи тощо)	Індивідуальна та масова свідомість

формаційної підтримки діяльності уряду, військових формувань та суспільних очікувань в інтересах національної безпеки. Інформаційні операції зазвичай організуються та координуються спеціальними службами, які залежно від об'єкта впливу залучають необхідні сили й засоби для їх проведення (ЗМІ, Інтернет-сервіси, неурядові організації, експертів тощо).

Якщо на Заході формування системи стратегічних комунікацій уже відбулося (як реакція на неефективність в умовах післявоєнного часу в Афганістані інформаційних підрозділів, які функціонували окремо без урахування загальної стратегії), то Україна зіткнулась із цим досвідом тільки під час проведення АТО. Зокрема, основні зміни у визначенні поняття «інфор-

маційні операції» в інструктивних документах військових фахівців НАТО та США пов'язані із запровадженням нового підходу до комунікаційної стратегії, що полягав в агрегації у рамках стратегічних комунікацій публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, зв'язків військових із громадськістю, інформаційних операцій, психологічних операцій.

Діяльність військових підрозділів та спеціальних служб в інформаційній сфері має бути не лише узгодженою між ними, а й спрямованою на реалізацію загальнодержавної стратегії в інтересах національної безпеки. Сучасний досвід протидії Україною російській агресії свідчить, що в умовах латентної війни саме система стратегічних комунікацій забезпечує таку можливість.

Список використаних джерел

1. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО / А. В. Баровська // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 1 (34). – С. 147–152.
2. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналіт. доп. / За заг. ред. А. Баровської – К.: НІСД, 2016. – С. 69–80.
3. Соловійов С. Г. Основні характеристики стратегічних комунікацій / С. Г. Соловійов // Вісник Нац. ун-ту цивільного захисту України. – 2016. – № 1 (4). – С. 165–170.
4. Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації: концептуальні засади взаємозв'язку та взаємодії / С. Гуцал // Запровадження комунікації органів державної влади: зб. мат-лів наук.-практ. конф. – К.: Фенікс, 2016. – С. 161–169.
5. Березенко В. В. Стратегічне управління комунікаціями як головний напрям PR-діяльності / В. В. Березенко // Держава та регіони. Серія: Гуманіт. науки. – 2012. – № 1. – С. 83–87.

6. Даллес А. Искусство разведки: пер. с англ. с сокращениями / А. Даллес. — М. : МП «Улисс», 1992. — 288 с.
7. Richelson J. The US Intelligent Community / J. Richelson. — Cambridge, Mass: Ballinger Pub. Co., 1989. — 180 p.
8. Манойло А. В. Информационно—психологические операции как организационная форма реализации концепции информационно—психологической войны / А. В. Манойло, Д. Б. Фролов // Проблемы информационной безопасности. Компьютерные системы. — 2003. — № 2. — С. 7—14.
9. Нарис теорії і практики інформаційно—психологічних операцій : навч. посіб. / М. Т. Дзюба, Я. М. Жарков, І. О. Ольховой, М. І. Онишук; за заг. ред. В. В. Балабіна. — К. : ВІТІ НТУУ «КПІ», 2006. — 471 с.
10. Черник П. Інформаційно—психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ — початку ХХІ ст. / П. П. Черник, А. В. Шумка // Вісник НУ «Львівська політехніка». — 2008. — № 634. — С. 126—133.
11. Гриняев С. И. Поле битвы — киберпространство: теория, приемы, средства, методы и системы ведения информационной войны / С. И. Гриняев. — Минск : Харвест, 2004. — 448 с.
12. Жуков В. Взгляды военного руководства США на ведение информационной войны / В. Жуков // Зарубежное военное обозрение. — 2001. — № 1. — С. 12—14.
13. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції; Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К., 1999. — 163 с. — (Нац. безпека; Вип. 3).
14. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навч. посіб. / В. В. Остроухов, В. М. Петрик, В. І. Полевий [та ін.]. — К. : Росава, 2006. — 208 с.
15. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Г. Крысько; под общ. ред. А. Е. Тараса. — Минск : Харвест, 1999. — 448 с.
16. Галамба М. Сутність, види та методи спеціальних інформаційних операцій / М. Галамба // Юстиніан [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2524>.
17. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. — М. : РИП-Холдинг, 1999. — 574 с.
18. Почепцов Г. Г. Психологические войны / Г. Г. Почепцов. — К. : Ваклер, 2002. — 528 с.
19. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції : теорет.-аналіт. нариси / О. В. Литвиненко. — К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2003. — 239 с. — (Сер. Нац. безпека; Вип. 6).
20. Литвиненко О. Інформаційні впливи та інформаційні операції: механізми самоорганізації / О. В. Литвиненко // Людина і політика. — 1999. — № 6. — С. 32—36.
21. Литвиненко О. В. Інформаційна безпека Європи: Конспект лекцій до курсу лекцій для студ. спец. «Міжнар. інформація» спеціалізації «Європ. комунікації» / О. В. Литвиненко. — К. : Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, Центр європ. студій. Каф. міжнар. комунікацій та зв'язків з громадськістю, 1999. — 61 с.
22. Левченко О. Форми ведення інформаційної боротьби: практичний підхід до понятійного апарату / О. Левченко // Наука і оборона. — 2013. — № 3. — С. 21—26.
23. Основні поняття та особливості проведення спеціальних інформаційних операцій / М. М. Присяжнюк, І. В. Пампуха, В. М. Петрик // 36. наук. праць Військового інституту Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. — 2014. — № 46. — С. 112—120.
24. Вилко В. М. Інформаційно—психологічне забезпечення ЗС США в локальних війнах і збройних конфліктах 1950—2000 рр. (історичний аспект) / В. М. Вилко; дис. к. іст. наук: 20.02.22. — військова історія: НАО України. — К., 2005. — 284 с.
25. Air Force Doctrine Document: 2-5. Information operations, 2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/usaf/afdd2-5-2005.pdf>
26. Joint publication: 3-13. Information operation, 2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.acqnotes.com/Attachments/Joint%20Publication%203-13%20Information%20Operations%202013%20Feb%202006.pdf>
27. Joint publication: 3-13. Information operation, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_13.pdf
28. US Department of Defense : Memorandum for secretaries of the military departments. Strategic Communication and Information Operations in the DoD [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://pdnetworks.files.wordpress.com/2011/01/2011-strategic-communication-io-memo-25-jan2011.pdf>
29. Chairman of the Joint Chiefs of Staff Instruction: Military Information Support Operations Supplement to the Joint Strategic Capabilities Plan [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://info.publicintelligence.net/CJCS-MISO.pdf>
30. NATO Strategic Communications Policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>
31. Keeton P. Information Operations, STRATCOM, and Public Affairs / Pamela Keeton, Mark McCann // Military Review. — 2005. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/keeton.pdf

References

1. Barovska, A. V. (2015). Stratehichni komunikatsii: dosvid NATO [Strategic communication: the experience of NATO]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, 1 (34), 147–152 [in Ukrainian].
2. Barovska, A. V. (eds.) (2016). *Informatsiyni vyklyky hibrydnoyi viyny: kontent, kanaly, mekhanizmy protydyi: analit. dop.* [Information challenges of hybrid warfare, content channels, mechanisms for combating: analytical report]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. Soloviov, S. H. (2016). Osnovni kharakterystyky stratehichnykh komunikatsii [Key Features of Strategic Communications]. *Visnyk Natsionalnoho universitetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy – Proceedings of the National University of Civil Defense of Ukraine*, 1 (4), 165–170 [in Ukrainian].
4. Hutsal, S. (2016). Publichna dyplomatia ta stratehichni komunikatsii: kontseptualni zasady vzaiemozvi'iazku ta vzaiemodii [Public diplomacy and strategic communication: conceptual basis of the relationship and interaction]. *Zaprovadzhenia komunikatsii orhaniv derzhavnoi vlyady – Implementation of public authorities communication: Proceedings of the scientific and Practical Conference.* (pp. 161–169). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
5. Berezenko, V. V. (2012). Stratehichne upravlinnia komunikatsiamy yak holovnyi napriam PR-dialnosti [Strategic management of communications as the main direction of PR-activities]. *Derzhava ta rehiony – State and Regions*, 1, 83–87 [in Ukrainian].
6. Dulles, A. (1992). *Yskusstvo razvedky [The Craft of intelligence]*. (Trans.) Moscow: Ulyss [in Russian].
7. Richelson, J. (1989). *The U.S. intelligence community*. Cambridge, Mass: Ballinger Pub. Co.
8. Manoylo, A. V. (2003). Informatsionno–psikhologicheskiye operatsii kak organizatsionnaya forma realizatsii kontseptsii informatsionno-psikhologicheskoy voyny [Information and psychological operations as organizational form of information and psychological war conception realization]. *Problemy informatsionnoy bezopasnosti. Kompyuternye sistemy – Information security problems. Computer systems*, 2, 7–14 [in Russian].
9. Dziuba, M. T., Zharkov, Ia. M., Olkhover, I. O., & Onyshchuk, M. I. (2006). *Narys teorii i praktyky informatsiino-psykholohichnykh operatsii [Outline of the theory and practice of information-psychological operations]*. V. V. Balabin (Ed.). Kyiv: VITI NTUU «KPI» [in Ukrainian].
10. Chernyk, P.P., & Shumka, A. V. (2008). Informatsiino-psykholohichni operatsii u viinakh ta zbroinykh konfliktakh druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. [Information and psychological operations in wars and armed conflicts of the second half of the XX – XXI century]. *Visnyk NU «Lvivska politekhnika» – Proceedings of National University «Lvivska politekhnika»*, 634, 126–133 [in Ukrainian].
11. Grinyayev, S. I. (2004). *Pole bitvy – kiberprostranstvo: teoriya, priyemy, sredstva, metody i sistemy vedeniya informatsionnoy voyny [Battlefield is Cyberspace: theory, methods, tools, techniques and information warfare system]*. Minsk : Kharvest [in Russian].
12. Zhukov, V. (2001). Vzgl'yady voyennogo rukovodstva SShA na vedeniye informatsionnoy voyny [The views of the US military governance on information warfare]. *Zarubezhnoye voyennoye obozreniye – Foreign Military Review*, 1, 12–14 [in Russian].
13. Lytvynenko, O. V. (1999). *Spetsialni informatsiini operatsii [Special information operation]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
14. Ostroukhov, V. V., Petryk, V. M., Polevyi, V. I. et al. (2006). *Suchasni tekhnolohii ta zasoby manipuliuvannia svi-domistiui, vedennia informatsiinykh viin i spetsialnykh informatsiinykh operatsii [Modern technology and tools of manipulation, information warfare and special information operations]*. Kyiv: Rosava [in Ukrainian].
15. Krysko, V. G. (1999). *Sekrety psikhologicheskoy voyny (tseli, zadachi, metody, formy, opyt) [Secrets of psychological warfare (goals, objectives, methods, forms, experience)]*. A. Ye. Taras (Ed.). Minsk: Kharvest [in Russian].
16. Halamba, M. (2007). Sutnist, vydy ta metody spetsialnykh informatsiinykh operatsii [Sense, types and methods of special information operations]. [www.justinian.com.ua](http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2524). Retrieved from: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2524> [in Ukrainian].
17. Pocheptsov, G. G. (1999). *Informatsionnye voyny [Information warfare]*. Moscow: RIP-Kholding [in Russian].
18. Pocheptsov, G. G. (2002). *Psikhologicheskkiye voyny [Psychological warfare]*. Kyiv: Vakler [in Russian].
19. Lytvynenko, O. V. (2003). *Informatsiini vplyvy ta operatsii: teoret.-analit. narysy [Information influences and operations: theoretical and analytical essays]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].
20. Lytvynenko, O. (1999). Informatsiini vplyvy ta informatsiini operatsii: mekhanizmy samoorganizatsii [Informational influence and information operations: mechanisms of self organization]. *Liudyna i polityka – Man and politics*, 6, 32–36 [in Ukrainian].
21. Lytvynenko, O. V. (1999). *Informatsiina bezpeka Yevropy [Information security of Europe]*. Kyiv: Taras Shevchenko University of Kyiv. Institute of international relationship. European Studies Center. Cathedra of international communication and public affairs [in Ukrainian].
22. Levchenko, O. (2013). Formy vedennia informatsiinoi borotby: praktychnyi pidkhid do poniatiinoho aparatu [Forms of information warfare: a practical approach to the conceptual apparatus]. *Nauka i oborona – Science and Defense*, 3, 21–26 [in Ukrainian].

23. *Prysiazhniuk, M. M., Pampukha, I. V. & Petryk, V. M. (2014). Osnovni poniattia ta osoblyvosti provedennia spetsialnykh informatsiinykh operatsii [Basic concepts and features of special information operations realization]. Zb. nauk. prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho nats. un-tu im. T. Shevchenka – Proceedings of Military Institute of Taras Shevchenko University of Kyiv, 46, 112–120 [in Ukrainian].*
24. *Vilko V. M. Informatsiyno-psihologichne zabezpechennya zbroynih syl Spoluchenyh Shtativ Ameryky v lokalnyh viynah i zbroynyh konfliktah 1950–2000 rr. (istorychniy aspekt). [Information and psychological provision of the Armed Forces of the USA in local wars and armed conflicts in 1950–2000 (historical aspect)] – NAO Kyiv [in Ukrainian].*
25. *Air Force Doctrine Document: 2-5. Information operations. (2005). www.iwar.org.uk. Retrieved from <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/usaf/afdd2-5-2005.pdf>*
26. *Joint publication: 3-13. Information operation. (2006). www.acqnotes.com. Retrieved from <http://www.acqnotes.com/Attachments/Joint%20Publication%203-13%20Information%20Operations%2013%20Feb%2006.pdf>.*
27. *Joint publication: 3-13. Information operation. (2012). www.dtic.mil. Retrieved from http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_13.pdf*
28. *US Department of Defense : Memorandum for secretaries of the military departments. Strategic Communication and Information Operations in the DoD (2011). pdnetworks.files.wordpress.com. Retrieved from <https://pdnetworks.files.wordpress.com/2011/01/2011-strategic-communication-io-memo-25-jan2011.pdf>*
29. *Chairman of the Joint Chiefs of Staff Instruction: Military Information Support Operations Supplement to the Joint Strategic Capabilities Plan (2011). info.publicintelligence.net. Retrieved from <https://info.publicintelligence.net/CJCS-MISO.pdf>*
30. *NATO Strategic Communications Policy (2009). info.publicintelligence.net. Retrieved from <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>*
31. *Keeton, Pamela & McCann, Mark. (2005). Information Operations, STRATCOM, and Public Affairs. Military Review. Retrieved from www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/keeton.pdf*